

PRAKTYCZNY PRZEWODNIK

— po art. 212 k.k. —

Napisał tekst o korupcji

grozi mu proces karny

teraz zastanowi się dwa
razy

zanim zacznie śledztwo.

HELŚIŃSKA FUNDACJA PRAW CZŁOWIEKA

PRAKTYCZNY PRZEWODNIK

—— po art. 212 k.k. ——

Spis treści

I. PODSTAWOWE INFORMACJE – 4
II. KONSEKWENCJE PRAWNE – 6
III. JAK SIĘ BRONIĆ, JAK UNIKNĄĆ ODPOWIEDZIALNOŚCI KARNEJ? – 8
IV. ZNIESŁAWIENIE A MEDIA – 11
V. POSTĘPOWANIE PRZED SĄDEM – 13
VI. ALTERNATYWA DLA ART. 212 K.K.? – 17
VII. STANDARDY MIĘDZYNARODOWE – 18
VIII. STATYSTYKI – 21
IX. PRZYDATNE ORZECZENIA SĄDÓW I PUBLIKACJE – 22

Autorka: **Dorota Głowacka**,
„Obserwatorium Wolności Mediów w Polsce” Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka

Współpraca:

Dominika Bychawska-Siniarska,
„Obserwatorium Wolności Mediów w Polsce” Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka;

Marek Frąckowiak,
Izba Wydawców Prasy;

Ewa Barlik,
Stowarzyszenie Gazet Lokalnych.

Konsultacja merytoryczna:

dr Adam Bodnar,
Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Uniwersytet Warszawski;

dr Piotr Kładoczny,
Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Uniwersytet Warszawski.

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa 3.0 Polska.

ISBN 978-83-66245-17-8

Publikacja współfinansowana przez Szwajcarię
w ramach szwajcarskiego programu współpracy
z nowymi krajami członkowskimi
Unii Europejskiej.

Publikacja dostępna jest także w formacie PDF
na stronie internetowej „Obserwatorium Wolności Mediów w Polsce”
Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka
www.obserwatorium.org

Opracowanie graficzne: **Jacek Brzozowski**

Koncepcja i projekt graficzny kampanii „Wykreśl 212 kk”: Dominik Robak, www.studiorobak.com

Wydawca: **Helsińska Fundacja Praw Człowieka**,
00-018 Warszawa ul. Zgoda 11, www.hfhr.org

Druk: Grafmar sp. z o.o, 36-100 Kolbuszowa Dln., ul. Wiejska 43

WPROWADZENIE

Art. 212 k.k. ma co do zasady służyć oc hronie godności i dobrego imienia, ale w praktyce często wykorzystywany jest do tłumienia uprawnionej krytyki. Dotyka dziennikarzy wykonujących funkcje „publicznego kontrolera” (*public watchdog*), ale także „zwykłych obywateli”, którzy komentują otaczającą ich rzeczywistość, piszą na blogach, składają petycje lub skargi do władz administracyjnych czy sądów.

Czym jest zniesławienie? Jak jest ścigane? Jaka może spotkać za nie kara? Jak przebiega postępowanie? Czym różni się od procesu cywilnego o ochronę dóbr osobistych? Jakie są obowiązki i prawa oskarżonego? I wreszcie: jak się bronić przed odpowiedzialnością karną?

Po rozpoczęciu kampanii społecznej „Wykreśl 212 kk” prowadzonej przez Helsińską Fundację Praw Człowieka, Izbę Wydawców Prasy oraz Stowarzyszenie Gazet Lokalnych na rzecz zniesienia odpowiedzialności karnej za zniesławienie, otrzymaliśmy bardzo wiele listów z prośbą o pomoc prawną od osób oskarżonych o popełnienie tego przestępstwa. Nie jesteśmy w stanie włączyć się w każdą zgłaszaną do nas sprawę. Postanowiliśmy jednak, aby na podstawie najczęściej kierowanych do nas pytań, stworzyć broszurę zawierającą najważniejsze informacje o postępowaniu z art. 212 k.k.

Art. 212 Kodeksu karnego

§ 1. Kto pomawia inną osobę, grupę osób, instytucję, osobę prawną lub jednostkę organizacyjną nie mającą osobowości prawnej o takie postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć ją w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.

§ 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 3. W razie skazania za przestępstwo określone w § 1 lub 2 sąd może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 odbywa się z oskarżenia prywatnego.

Art. 213 Kodeksu karnego

§1. Nie ma przestępstwa określonego w art. 212 § 1, jeżeli zarzut uczyniony niepublicznie jest prawdziwy.

§ 2. Nie popełnia przestępstwa określonego w art. 212 § 1 lub 2, kto publicznie podnosi lub rozgłasza prawdziwy zarzut:

- 1) dotyczący postępowania osoby pełniącej funkcję publiczną lub
- 2) służący obronie społecznie uzasadnionego interesu.

Jeżeli zarzut dotyczy życia prywatnego lub rodzinnego, dowód prawdy może być przeprowadzony tylko wtedy, gdy zarzut ma zapobiec niebezpieczeństwu dla życia lub zdrowia człowieka albo demoralizacji małoletniego.

I. PODSTAWOWE INFORMACJE

Czym jest przestępstwo zniesławienia? Kto i kiedy może je popełnić?

Art. 212 k.k. chroni takie wartości jak dobre imię, cześć, godność osobistą, renomę. Zniesławić można nie tylko osobę fizyczną, ale także grupę osób, instytucję, osobę prawną. Zniesławienie (nazywane również pomówieniem) może być popełnione ustnie, pisemnie, za pośrednictwem druku, rysunku, karykatury czy wszelkich technicznych środków przekazu informacji (np. przez telefon, w internecie), a niekiedy nawet za pomocą gestu. W pewnych okolicznościach, zniesławienie może zostać popełnione również poprzez powtórzenie lub zacytowanie cudzych wypowiedzi.

Z art. 212 k.k. wynika, że zniesławienie musi odnosić się do postępowania lub cech osoby lub podmiotu, które mogą poniżyć ją w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla wykonywania konkretnego zawodu lub zajmowania danego stanowiska. Dotyczy to zatem sytuacji, gdy zarzucamy innej osobie np. popełnienie przestępstwa, niemoralne zachowanie czy też przypisujemy jej alkoholizm, chorobę psychiczną, skłonność do kłamstwa etc. Warunkiem odpowiedzialności karnej za zniesławienie jest to, aby wypowiedź mogła spowodować podważenie autorytetu danej osoby czy instytucji. Nie jest przy tym konieczne rzeczywiste wywołanie powyższych skutków. Wystarczy, że np. dana wypowiedź mogła wpłynąć negatywnie na czyjąś reputację. Istotne jest również to, że przestępstwo zniesławienia może być popełnione wyłącznie umyślnie, tj. kiedy sprawca jest świadomy negatywnych skutków, jakie mogą wywołać zniesławiające zarzuty i chce je osiągnąć bądź się na nie godzi.

Zniesławiające zarzuty nie muszą zostać wypowiedziane publicznie. Nie będzie jednak przestępstwem zniesławienia przedstawienie krytycznych zarzutów ich adresatowi „w cztery oczy”. Wystarczy jednak obecność choć jednej osoby trzeciej – świadka zdażenia.

Zniesławienie a znieważenie

Nie należy mylić przestępstwa zniesławienia (art. 212 k.k.) z przestępstwem zniewagi (art. 216 k.k.). Za zniewagę uznaje się najczęściej użycie obelżywego, wulgarного słownictwa, obraźliwych epitetów czy inne zachowanie (gest, rysunek etc.) wobec drugiej osoby wyrażające – większą niż lekceważenie – pogardę dla godności drugiego człowieka. Zniewagą będzie np. określenie drugiej osoby mianem „bałwan”, „świnia”, „idiota”. Inaczej niż w przypadku zniesławienia, nie jest wymagane, aby znieważające zachowanie sprawcy zawierało w sobie jakiś przekaz informacyjny. Czasami rozróżnienie zniewagi i zniesławienia powoduje problemy interpretacyjne. Na przykład w określeniu „złodziej”, zależnie od okoliczności i zamiaru sprawcy, tkwić może tylko obelga, gdy mamy do czynienia wyłącznie z obelżywym epitetem, ale może być to także zniesławienie, gdy w ten sposób osoba zarzuca się komuś popełnienie konkretnego przestępstwa kradzieży.

W przeciwieństwie do przestępstwa zniesławienia, w przypadku zniewagi należy przyjąć, że zakres ochrony na podstawie art. 216 k.k. jest zasadniczo taki sam, niezależnie od tego, czy osoba pokrzywdzona należy do kategorii tzw. osób publicznych. Obowiązujący kodeks karny wzmacnia wręcz prawnokarną ochronę czci przed znieważeniem niektórych kategorii osób publicznych, na przykład Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (art. 135 § 2 k.k.) czy funkcjonariusza publicznego (art. 226 § 1 k.k.). Znieważać można wyłącznie osobę fizyczną (zniesławienie może tymczasem dotyczyć także osób prawnych, np. instytucji czy firmy).

W jaki sposób ściga się przestępstwo zniesławienia?

Zniesławienie jest przestępstwem ściganym z oskarżenia prywatnego. Oznacza to, że inicjatywa ścigania tego przestępstwa leży w rękach osób pokrzywdzonych, a nie w gestii organów ścigania (policji czy prokuratury). Pokrzywdzony pełni w postępowaniu z art. 212 k.k. funkcję oskarżyciela prywatnego. Co do zasady, w sprawach o zniesławienie po stronie oskarżenia nie występuje prokurator, tak jak w przypadku przestępstw tzw. publicznoskargowych. Oskarżyciel prywatny sporządza akt oskarżenia samodzielnie (może to także zrobić przez pełnomocnika), wnosi go bezpośrednio do sądu i popiera oskarżenie na dalszych etapach postępowania. Może się jednak zdarzyć, gdy wymaga tego interes społeczny, że sprawą zajmie się prokurator i to on wniesie do sądu akt oskarżenia (zob. niżej).

Kiedy mimo wszystko postępowanie mogą prowadzić organy ścigania? Jaka może być ich rola?

Niezależnie od tego, czy mamy do czynienia z przestępstwem ściganym z oskarżenia publicznego czy prywatnego, pokrzywdzony ma zawsze prawo złożyć zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa do organów ścigania, aby zainicjować prowadzone przez nie postępowanie karne. Ofiara zniesławienia także może zgłosić się na policję bądź do prokuratury. W większości przypadków jednak odmówią one wszczęcia postępowania powołując się na to, że czyn zabroniony, który jest przedmiotem zawiadomienia, należy do kategorii przestępstw prywatnoskargowych. Jednocześnie, zgodnie z art. 60 § 1 Kodeksu postępowania karnego (dalej: k.p.k.), prokurator może wszcząć postępowanie lub wstąpić do już wszczętego postępowania w sprawie przestępstw ściganych z oskarżenia prywatnego jeśli wymaga tego „interes społeczny”. Wówczas prokurator będzie pełnił w procesie rolę oskarżyciela publicznego, natomiast pokrzywdzony będzie mógł korzystać z praw oskarżyciela posiłkowego.

W przypadku przestępstw prywatnoskargowych, pokrzywdzony może złożyć także pisemną lub ustną skargę na policji. Policja jest wówczas zobowiązana do jej przyjęcia, zabezpieczenia dowodów, a następnie przesłania zaprotokołowanej skargi do właściwego sądu (nie oznacza to jednak, że w takiej sytuacji postępowanie będzie toczyć się z oskarżenia publicznego, oskarżenie przed sądem będzie popierał oskarżyciel prywatny). Zakres przykładowych czynności, których przed przekazaniem skargi do sądu może dokonać policja nie jest jasno określony. Najczęściej są to działania zmierzające do ustalenia precyzyjnych danych wskazywanego przez pokrzywdzonego sprawcy, ustalenia personaliów i przesłuchania świadków, oględziny rzeczy czy zabezpieczenie komputera. W sprawach z oskarżenia prywatnego, na polecenie sądu, policja dokonuje także innych określonych czynności dowodowych (art. 488 k.p.k.).

Ściganie zniesławienia w internecie – pozorna anonimowość?

Z przepisów pozwalających zaangażować organy ścigania w postępowanie o zniesławienie często korzystają osoby, które uważają, że zostały pomówione np. anonimowym komentarzem na forum internetowym. Proszą organy ścigania o pomoc w identyfikacji sprawcy, aby móc wskazać jego dane w prywatnym akcie oskarżenia (inaczej sąd nie zajmie się sprawą). Tylko na żądanie uprawnionych organów (m. in. policji, prokuratury) operatorzy telekomunikacyjni czy administratorzy stron internetowych mają obowiązek wydać dane użytkownika (w tym np. adres IP), które mogą pozwolić na jego identyfikację. Nie mają prawa przekazywać tych danych osobom prywatnym.

■ II. KONSEKWENCJE PRAWNE

Jakie konsekwencje prawne grożą za zniesławienie?

Kodeks karny wyróżnia dwa typy zniesławienia: podstawowy (art. 212 § 1 k.k.) oraz kwalifikowany (art. 212 § 2 k.k.). Typ podstawowy zagrożony jest karą grzywny albo karą ograniczenia wolności. Typ kwalifikowany, odnoszący się do popełnienia przestępstwa zniesławienia za pomocą „środków masowego komunikowania”, przewiduje możliwość surowszej odpowiedzialności karnej sprawcy, wprowadzając obok kary grzywny i ograniczenia wolności, także karę pozbawienia wolności do 1 roku. Surowsza sankcja została uzasadniona przez ustawodawcę wyższym stopniem społecznej szkodliwości czynu, związanym ze szczególną siłą oddziaływania mediów, które umożliwiają dotarcie do zniesławiającej treści szerszej grupie odbiorców oraz wpływają na kształtowanie światopoglądu opinii publicznej.

Ponadto art. 212 § 3 k.k. przewiduje, że wobec sprawcy przestępstwa zniesławienia sąd może orzec majątkowy środek karny w postaci nawiązki na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża lub na inny wskazany przez pokrzywdzonego cel społeczny (do kwoty 100 tys. zł). Inne środki karne, które sąd może orzec to m.in. podanie wyroku do publicznej wiadomości (art. 215 k.k.) czy przepadek materiału prasowego, jeśli przestępstwo zostało popełnione przez jego opublikowanie (art. 37a prawa prasowego), a nawet zakaz wykonywania zawodu (art. 41 § 1 k.k.). Ponadto, sam fakt skazania w procesie karnym dla osób zajmujących określone stanowiska może wiązać się z utratą prawa do wykonywania określonej funkcji czy zawodu (np. w przypadku nauczycieli).

Jakie wyroki zapadają najczęściej w sprawach o zniesławienie? Jakie dolegliwości wiążą się z samym procesem karnym?

Należy pamiętać, że każda sprawa jest inna, a wyrok sądu zawsze zależy od jej szczegółowych okoliczności. Statystyki wskazują jednak, że wyroki zasądzające bezwzględne kary pozbawienia wolności zdarzają się stosunkowo rzadko (zob. rozdział VIII – „Statystyki”). Najczęściej stosowaną przez sądy sankcją jest kara grzywny. Trzeba jednocześnie zauważyć, że nawet jeśli oskarżony zostaje ukarany niewielką grzywną, znacznie bardziej dotkliwe mogą okazać się „skutki uboczne” takiego wyroku (przede wszystkim wpis do Krajowego Rejestru Karnego, uniemożliwiający często zatrudnienie na określonym stanowisku, otrzymanie kredytu lub dotacji) czy też dolegliwości związane z samym prowadzeniem postępowania karnego. Chodzi przede wszystkim o obowiązek osobistego stawiennictwa na rozprawach, możliwość zastosowania przymusowego doprowadzenia na rozprawę w razie nieusprawiedliwionej nieobecności czy możliwość stosowania środków zapobiegawczych.

Na przykład...

R. R., dziennikarz, przeciwko któremu wpłynął prywatny akt oskarżenia na podstawie art. 212 § 1 i 2 k.k. nie stawiał się na rozprawę, choć zdaniem sądu został na nią prawidłowo wezwany. Sąd zastosował wobec niego środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania na okres dwóch miesięcy od daty zatrzymania i zarządził poszukiwanie R. R. listem gończym. W uzasadnieniu Sąd wskazał, że R. R. wyprowadził się z dotychczasowego miejsca stałego pobytu, ▶

- ▶ nie podając aktualnego adresu. Zdaniem Policji przebywał w Niemczech. W rzeczywistości dziennikarz był tymczasowo zameldowany w Warszawie. Sąd stosując tymczasowe aresztowanie i wysyłając list gończy nie sprawdził jego aktualnego adresu w Centralnym Biurze Adresowym. Po 8 dniach R. R. został zwolniony z aresztu.

W ramach postępowania karnego sąd może także skierować oskarżonego na badania psychiatryczne. Nie ma jednoznacznych kryteriów, na podstawie których sąd podejmuje takie postanowienie. Często decydują o tym informacje z przeszłości dotyczące oskarżonego w zakresie leczenia psychiatrycznego, psychologicznego, odwykowego. O takie badanie może wnioskować także druga strona. Warto dodać, że jeśli sąd ma uzasadnione wątpliwości dotyczące poczytalności oskarżonego, który w procesie broni się sam, wówczas ma obowiązek wyznaczyć mu obrońcę z urzędu (o tym, jak i kiedy można ubiegać o obrońcę z urzędu zob. rozdział V – „Postępowanie przed sądem”).

Dolegliwości związane ze skazaniem oraz wynikające z samego faktu udziału w procesie w charakterze oskarżonego powodują, że sądy wymierzając karę, powinny brać pod uwagę zasadę proporcjonalności. W przypadku postępowania w sprawie o zniesławienie jest to szczególnie istotne, ponieważ nadmiernie surowe sankcje mogą wywołać tzw. „efekt mrożący” dla wolności słowa. „Efekt mrożący” powoduje, że w przyszłości osoba skazana, a także inni będą się powstrzymywali od krytyki pewnych osób czy działań w obawie przed poniesieniem odpowiedzialności karnej (zob. też rozdział VII – „Standardy międzynarodowe”).

Po jakim czasie następuje zatarcie skazania?

Instytucja zatarcia skazania powoduje, że skazanie uznaje się za niebyłe, a dane oskarżonego zostają wykreślone z Krajowego Rejestru Karnego i z formalnego punktu widzenia znów staje się on „osobą niekaraną”.

Czas, jaki musi upłynąć zanim nastąpi zatarcie skazania z mocy prawa, zależy od wymiaru kary. W razie wymierzenia:

- kary grzywny, kary ograniczenia wolności – zatarcie skazania następuje z upływem 5 lat od wykonania lub darowania kary albo od przedawnienia jej wykonania; na wniosek skazanego sąd może zarządzić zatarcie skazania już po upływie 3 lat;
- kary pozbawienia wolności – zatarcie skazania następuje z upływem 10 lat od wykonania lub darowania kary albo od przedawnienia jej wykonania. Sąd może jednakże na wniosek skazanego zarządzić zatarcie skazania już po upływie 5 lat, jeżeli skazany w tym okresie przestrzegał porządku prawnego. W razie wymierzenia kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania zatarcie skazania nastąpi z upływem 6 miesięcy od zakończenia okresu próby.

■ III. JAK SIĘ BRONIĆ, JAK UNIKNĄĆ ODPOWIEDZIALNOŚCI KARNEJ?

Kiedy można uniknąć odpowiedzialności karnej?

Przesłanki uwalniające od odpowiedzialności karnej za zniesławienie zostały uregulowane w art. 213 k.k. Ich wypełnienie sprawia, że osoba podnosząca określone zarzuty w istocie nie popełnia przestępstwa zniesławienia i wobec tego powinna zostać uniewinniona przez sąd.

Zgodnie z art. 213 § 1 k.k., nie można mówić o popełnieniu zniesławienia w wypadku, gdy zarzut, który został uczyniony niepublicznie jest prawdziwy. Jeżeli jednak zarzuty były publiczne (np. zawsze, kiedy sprawca działał za pośrednictwem mediów), sprawca uniknie odpowiedzialności, jeśli udowodni w trakcie postępowania: 1) prawdziwość stawianych zarzutów oraz 2) działanie w obrobie społecznie uzasadnionego interesu. Nie ma jednak wymogu udowadniania działania w obronie społecznie uzasadnionego interesu, jeśli prawdziwe zarzuty dotyczą postępowania osoby pełniącej funkcję publiczną. Uważa się, że stawianie prawdziwych zarzutów dotyczących osób pełniących funkcje publiczne zawsze służy społecznie uzasadnionemu interesowi¹. Jednocześnie sprawca może zostać ukarany za podnoszenie nawet prawdziwych zarzutów, które jednak nie miały nic wspólnego z interesem publicznym i dotyczyły np. sfery życia rodzinnego danej osoby (zob. treść art. 213 k.k. – str. 3).

Uniknąć odpowiedzialności karnej może także osoba działająca pod wpływem tzw. błędu co do okoliczności wyłączającej bezprawność (art. 29 k.k.). Dotyczy to okoliczności, które sprawiają, że dana osoba obiektywnie działa w usprawiedliwionym przeświadczeniu, że zarzuty, które stawia są prawdziwe, nawet jeśli ostatecznie okazałoby się, że nie pokrywa się to z rzeczywistością. Jeśli natomiast błąd sprawcy zniesławienia był nieusprawiedliwiony, to zgodnie z art. 29 k.k. sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary.

Na przykład...

Dyrektor lokalnego domu kultury w dość arogancki sposób wyprosił grupę dziennikarzy z organizowanej przez swoją instytucję publicznej imprezy muzycznej. Jedna z dziennikarek w wypowiedzi telewizyjnej stwierdziła później, że wydaje jej się, że w trakcie imprezy wyczuła od dyrektora alkohol i podejrzewa, że to dlatego zachował się w stosunku do niej i reszty ekipy w tak nieprzyjemny i agresywny sposób. Dyrektor oskarżył dziennikarkę o zniesławienie. Sąd uniewinnił jednak oskarżoną, wskazując, że informowała jedynie o swoich subiektywnych odczuciach, które zdaniem sądu miały poparcie w faktach. Zachowanie dyrektora, „było podejrzaną” nie tylko według dziennikarki, ale także zdaniem wielu innych świadków tamtego zdarzenia, którzy następnie zeznawali w procesie. „Niezależnie od tego czy było to zgodne z rzeczywistością, usprawiedliwione przekonanie co do prawdziwości zarzutu uchyla bezprawność działania oskarżonej” – podkreślił sąd².

¹ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 12 maja 2008 r. (sygn. SK 43/05).

² Wyrok Sądu Rejonowego w Zabrzu z 24 sierpnia 2011 r. (sygn. akt II K 1253/10).

Jakie jeszcze okoliczności mogą być istotne?

W orzecznictwie sądowym przyjmuje się, iż osoby publiczne, w szczególności pełniące funkcje publiczne (posłowie, ministrowie, radni), muszą być świadome, że są w większym stopniu narażone na krytykę i powinny wykazywać się tzw. „grubszą skórą”. Granice dopuszczalnej krytyki są względem nich szerzej zakreślone niż w stosunku do osób prywatnych.

Ponadto, odpowiedzialność karna nie powinna co do zasady wchodzić w rachubę, gdy sformułowanie przez sprawcę krytycznych uwag stanowi realizację przysługującego mu uprawnienia lub obowiązku czy ochronę własnych interesów (np. skarga na urzędnika do właściwej instytucji, zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, gdy mamy uzasadnione podstawy, wydawanie opinii o innych w ramach obowiązków zawodowych).

Istotne jest także to, czy sporną wypowiedź można zakwalifikować jako twierdzenie o faktach, czy jako opinię (sąd wartościujący). Tylko twierdzenia faktyczne mogą podlegać weryfikacji w kategoriach prawdy i fałszu. Nie można zatem żądać przeprowadzenia dowodu prawdy w odniesieniu do opinii. Jeśli głoszone opinie mają wystarczające „zaczepienie faktyczne”, nie powinny stać się podstawą skazania za zniesławienie.

Sąd powinien uwzględnić także formę oraz kontekst, w jakim został sformułowany określony zarzut, np. wykazać większą tolerancję na wypowiedzi satyryczne. Znaną są ponadto w orzecznictwie tzw. kontratypy³ pozaustawowe, np. kontratyp krytyki naukowej czy krytyki artystycznej, które zakładają przyzwolenie na nieco bardziej swobodne prowadzenie debaty akademickiej czy dyskusji o sztuce. Spory naukowe czy odnoszące się do działalności artystycznej nie powinny być rozstrzygane w sądzie.

Okoliczności mające wpływ na ocenę odpowiedzialności karnej za zniesławienie zostały omówione także w rozdziale VII „Standardy międzynarodowe”.

Na przykład...

Doktor historii napisał krytyczną recenzję naukowej książki pewnego profesora historii i przesłał do czasopisma naukowego. Recenzja nie została opublikowana, ale stała się głośna w środowisku historyków. Profesor poczuł się zniesławiony recenzją i wniósł prywatny akt oskarżenia z art. 212 k.k. przeciwko jej autorowi. Sąd uznał, że zachowanie oskarżonego nie było bezprawne, gdyż mieściło się w ramach kontratypu dozwolonej krytyki naukowej. Sąd podkreślił, że „krytyka jest osądem wartościującym i może być negatywna, złośliwa, nieobiektywna. Z samej swej istoty nie może być jednak prawdziwa lub nieprawdziwa i z tego powodu nie można jej weryfikować. (...) Szczególne reguły przyjmowane są, jeśli chodzi o krytykę artystyczną i naukową. Stosowane są w tej mierze bardziej liberalne kryteria oceny oparte na założeniu, że krytyka tego rodzaju podejmowana jest w ważnym interesie społecznym oraz stanowi przejaw nie tylko wolności słowa, ale i wolności sztuki oraz nauki”⁴.

³ Kontratyp – okoliczność wyłączająca bezprawność czynu. Zaistnienie kontratypu powoduje, że zachowanie wypełniające znamiona czynu zabronionego nie jest przestępstwem. Innymi słowami – postępowanie, które w normalnych warunkach jest bezprawne, staje się prawnie dozwolone ze względu na zaistnienie określonych przesłanek.

⁴ Postanowienia Sądu Rejonowego w Lublinie z 9 listopada 2011 r. (sygn. akt IV K 146/11).

Na przykład...

M.K. złożyła skargę na jednego z policjantów do przełożonego komendanta. Policjant kilkakrotnie umarzał z powodu niewykrycia sprawców postępowanie ws. drobnych kradzieży dokonywanych na terenie gospodarstwa M. K., bez dostatecznego sprawdzenia – jej zdaniem – wszystkich istotnych okoliczności sprawy. Przy kolejnej kradzieży komendant wyznaczył innego funkcjonariusza do prowadzenia postępowania, które tym razem doprowadziło do zatrzymania złodziei. Policjant, na którego wpłynęła skarga, oskarżył M. K. o zniesławienie. Sąd uniewinnił oskarżoną, zaznaczając, że w demokratycznym państwie obywatele mają prawo do skargi na działalność przedstawicieli organów publicznych, jeśli ich intencją jest ochrona własnego interesu, a nie zamiar obrażenia czy poniżenia funkcjonariusza. Sąd zauważył, że skarga była skierowana do organu właściwego do zbadania i zweryfikowania zastrzeżeń oskarżonej wobec policjanta i ewentualnego wyciągnięcia konsekwencji. W dodatku, policjanci – jako funkcjonariusze publiczni – powinni wiedzieć, że są bardziej narażeni na krytykę i muszą uzbroić się w tzw. „grubszą skórę”⁵.

Na kim spoczywa ciężar udowodnienia winy oskarżonego?

Co do zasady w procesie karnym ciężar dowodu spoczywa na oskarżeniu. To oskarżyciel powinien dążyć do tego, aby różnymi środkami dowodowymi udowodnić oskarżonemu winę, podczas gdy oskarżony może zachowywać się biernie, nie musi wykazywać swojej niewinności. Ma prawo odmówić składania wyjaśnień. Wynika to z tzw. zasady domniemania niewinności. W procesie o zniesławienie oskarżony także ma prawo do biernego zachowania, może to jednak zadziałać na jego niekorzyść, ponieważ w tych sprawach sądy w znacznym stopniu przerzucają na oskarżonego ciężar dowodu. W orzecznictwie przyjęło się bowiem, że to oskarżony musi wykazać, iż zachodzą okoliczności z art. 213 k.k., które pozwalają uwolnić się od odpowiedzialności karnej. W praktyce zatem sąd może oczekiwać, że to oskarżony udowodni podczas procesu, że zarzuty które stawiał oskarżycielowi prywatnemu były prawdziwe⁶.

Jak bronić się przed fałszywym oskarżeniem?

Postępowanie karne o zniesławienie można stosunkowo łatwo zainicjować (pokrzywdzony wnosi prywatny akt oskarżenia bezpośrednio do sądu, który nie podlega żadnej wstępnej kontroli w zakresie zasadności zarzutów). Należy jednocześnie pamiętać, że osoba, która świadomie występuje z bezpodstawnym oskarżeniem, musi liczyć się z poniesieniem odpowiedzialności karnej za tzw. pieniactwo. Art. 234 k.k. stanowi, że „*kto, przed organem powołanym do ścigania lub orzekania w sprawach o przestępstwo (...) fałszywie oskarża inną osobę o popełnienie tych czynów zabronionych lub przewinienia dyscyplinarnego, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2*”. Osoba, która czuje się pokrzywdzona działaniami pieniacza, może złożyć zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa z art. 234 k.k. na policji lub w prokuraturze (przestępstwo to ścigane jest z oskarżenia publicznego).

⁵ Wyrok Sądu Rejonowego w Płońsku z 17 lutego 2011 r. (sygn. akt II K 358/10).

⁶ HFPC wielokrotnie krytykowała w stanowiskach składanych w postępowaniach sądowych przeniesienie ciężaru dowodu z oskarżyciela prywatnego na oskarżonego w procesach o zniesławienie, wskazując że może to prowadzić do naruszenia gwarancji wynikających z zasady domniemania niewinności i reguły *in dubio pro reo*. Pogląd taki wyraziła także w swoim wystąpieniu poświęconym art. 212 k.k. Rzecznik Praw Obywatelskich (wystąpienie do Ministra Sprawiedliwości z 6 marca 2012 r., <http://www.sprawy-generalne.brpo.gov.pl/pdf/2010/06/649645/1629495.pdf>).

Kiedy przedawnia się karalność przestępstwa zniesławienia?

Przedawnienie karalności powoduje, że faktyczny sprawca (czy osoba oskarżona) nie może ponosić odpowiedzialności karnej za swój czyn. Przedawnienie następuje z upływem roku od czasu, gdy pokrzywdzony dowiedział się o osobie sprawcy przestępstwa, nie później jednak, niż z upływem 3 lat od czasu jego popełnienia (art. 101 § 2 k.k.). Jeśli jednak w tym okresie zostało wszczęte postępowanie przeciwko osobie, przedawnienie karalności następuje z upływem 5 lat od zakończenia tego okresu (art. 102 k.k.). Po wniesieniu aktu oskarżenia do sądu, sąd bada czy nastąpiło przedawnienie karalności. Jeśli stwierdzi, że doszło do przedawnienia, umarza postępowanie (art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k.).

Kto jeszcze jest chroniony przed odpowiedzialnością karną za zniesławienie?

Odpowiedzialności karnej za zniesławienie mogą uniknąć także określone kategorie podmiotów ze względu na zajmowane stanowisko czy pełnienie ważnych funkcji w państwie. Przed oskarżeniem w procesie karnym chroni je posiadanie immunitetu, który obejmuje m.in. sędziów, prokuratorów czy posłów. Jeśli nawet osoby te dopuszczą się zniesławienia, mogą zostać postawione przed sądem jedynie po uchyleniu przysługującego im immunitetu.

IV. ZNIESŁAWIENIE A MEDIA

Zniesławienie określa się często jako „przestępstwo prasowe”. Czy istnieją szczególne zasady odpowiedzialności dziennikarzy z art. 212 k.k.?

Nie ma przepisu, który wprost przewidywałby szczególną pozycję dziennikarzy w zakresie odpowiedzialności karnej za zniesławienie. Publikacje dziennikarskie muszą być jednak oceniane przez pryzmat szczególnej roli, jaką pełni prasa w demokratycznym społeczeństwie. Działalność każdego organu państwa powinna podlegać ocenie społecznej, ma prawo być wartościowana przez dziennikarzy i komunikowana opinii publicznej. Dziennikarze mają zatem prawo, a wręcz obowiązek ujawniać opinii publicznej informacje o nieprawidłowościach np. w funkcjonowaniu organów państwowych lub o innych zagadnieniach dotyczących interesu publicznego i leżących w sferze uzasadnionego zainteresowania społeczeństwa. Z tego względu media często nazywane są tzw. „publicznym kontrolerem”. Z uwagi na pełnienie tej ważnej funkcji, dziennikarzom łatwiej jest wykazać, że „działali w obronie społecznie uzasadnionego interesu” (zob. rozdział III – „Jak się bronić, jak unikać odpowiedzialności karnej?”). Przyjmuje się również, iż media nie muszą ograniczać się do przekazywania informacji w sposób neutralny, ale mogą pozwolić sobie na pewien stopień przesady bądź prowokacji. Sąd orzekający w sprawie o zniesławienie przeciwko dziennikarzom powinien wziąć także pod uwagę, że w przypadku mediów wspomniany wcześniej „efekt mrozący” może być szczególnie groźny. Groźba poniesienia odpowiedzialności karnej może utrudniać wykonywanie przypisanej dziennikarzom funkcji „publicznego kontrolera” i zniechęcać do prowadzenia działań kontrolnych, wpływając jednocześnie na ograniczenie prawa obywateli do pozyskiwania informacji o sprawach mających istotne publiczne znaczenie (zob. więcej na temat szczególnej roli mediów w rozdziale VII – „Standardy międzynarodowe”).

WAŻNE: Dziennikarze odpowiadają z reguły na podstawie art. 212 § 2 k.k., ponieważ do zniesławienia dochodzi przy użyciu środków masowego przekazu. Grozi im więc surowsza kara, nawet do roku pozbawienia wolności.

Dla zakresu odpowiedzialności dziennikarzy decydujące powinno być dochowanie szczególnej staranności zawodowej, zgodnie w wymogiem przewidzianym w art. 12 ust. 1 pkt 1 Ustawy – prawo prasowe. Okolicznością wyłączającą bezprawność działania w przypadku dziennikarzy nie powinien być zatem wymóg udowodnienia prawdziwości twierdzeń, ale wykazanie, iż dziennikarz działał w zgodzie z zasadami rzetelności zawodowej na etapie przygotowania i publikacji materiału prasowego (zob. np. orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego SK 43/05⁷ i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka ws. *Radio France i inni p. Francji*⁸). Trzeba mieć bowiem na uwadze, że dziennikarz ma do dyspozycji ograniczone środki w zakresie ustalania faktów i że nie są one w żaden sposób współmierne do środków będących w dyspozycji np. organów ścigania lub wymiaru sprawiedliwości⁹.

Zakres wymaganych czynności wyjaśniających będzie zależał od takich czynników jak: powaga zarzutów, istnienie i łatwość dostępu do źródeł informacji, a także pilność ukazania się informacji. Za kluczowy warunek realizacji obowiązku zachowania rzetelności dziennikarskiej uznaje się m.in. wymóg sprawdzenia prawdziwości uzyskanej informacji lub podania jej źródła, wykorzystanie wszelkich dostępnych osobowych źródeł informacji oraz dokumentów czy też zasięgnięcie porady osoby posiadającej specjalistyczną wiedzę z danego zakresu w razie wątpliwości związanych z publikacją. Jedną z zasad rzetelności dziennikarskiej jest także obowiązek umożliwienia bohaterowi materiału prasowego przedstawienia własnego stanowiska opinii publicznej.

Na przykład...

Dziennikarz, który w artykule prasowym zarzucił korupcję jednemu z posłów i został oskarżony przez niego o zniesławienie, zgodnie z treścią art. 213 § 2 k.k. nie musi już wykazywać, że działał w obronie interesu społecznego, aby uniknąć odpowiedzialności karnej. Wystarczy, że jego tekst dotyczył postępowania osoby pełniącej funkcję publiczną. Dziennikarz może skupić się jedynie na udowodnieniu prawdziwości zarzutów stawianych w artykule bądź udowodnieniu, że przygotowując materiał prasowy do publikacji dochował wymogów rzetelności dziennikarskiej.

Czy przestępstwo zniesławienia można popełnić w internecie?

Tak. W dodatku sprawcy zniesławienia w sieci muszą liczyć się z surowszą odpowiedzialnością karną. Należy bowiem podkreślić, że art. 212 § 2 k.k. (typ kwalifikowany) obejmuje sytuacje, w których zniesławiająca treść ukazała się zarówno w mediach tradycyjnych (telewizja, radio, prasa drukowana), jak i mediach elektronicznych. Warto pamiętać zatem, że oskarżony z art. 212 § 2 może zostać nie tylko dziennikarz lub jego rozmówca, ale każda osoba, która wypowiada się w internecie, np. na blogu, forum internetowym czy w portalu społecznościowym.

⁷ op. cit. § 7.4

⁸ Wyrok ETPC z dnia 30 marca 2004 r. w sprawie *Radio France i inni przeciwko Francji* (skarga nr 53984/00), § 24

⁹ Zob. uchwałę 7 sędziów SN z dnia 18 lutego 2005 r. (sygn. akt III CZP 53/04), publ. OSNC 2005, nr 78, poz. 114

■ V. POSTĘPOWANIE PRZED SĄDEM

Jak przebiega proces sądowy?

Czy istnieje możliwość polubownego załatwienia sprawy?

Po wniesieniu prywatnego aktu oskarżenia do sądu przez oskarżyciela prywatnego, sąd bada czy spełnia on wymogi formalne, a następnie doręcza oskarżonemu jego odpis. Wymogi formalne prywatnego aktu oskarżenia są uproszczone i ograniczają się do oznaczenia osoby oskarżonego, zarzucanego mu czynu oraz wskazania dowodów, na których opiera się oskarżenie (art. 487 k.p.k.). Co do zasady sądem właściwym do rozpoznania sprawy będzie sąd rejonowy (wydział karny), w którego okręgu popełniono przestępstwo.

Po otrzymaniu odpisu, oskarżony może w ciągu 7 dni złożyć pisemną odpowiedź na prywatny akt oskarżenia (art. 338 § 2 k.p.k.). Oskarżony może w niej kwestionować, czy akt oskarżenia został sformułowany w sposób wystarczająco precyzyjny, czy rzekomo zniesławiające wypowiedzi oraz powody, dla których oskarżyciel poczuł się zniesławiony zostały w nim w sposób dostateczny opisane. Oskarżony powinien ponadto przedstawić argumenty przemawiające za tym, że jego zachowanie nie wypełniło znamion przestępstwa bądź istnieje okoliczność wyłączająca odpowiedzialność (np. prawdziwość spornych twierdzeń; zob. więcej o tzw. kontratypach w rozdziale III – „Jak się bronić, jak uniknąć odpowiedzialności karnej?”).

Sąd wzywa ponadto oskarżonego na posiedzenie pojednawcze, które w sprawach z oskarżenia prywatnego poprzedza rozprawę główną (art. 489 k.p.k. i nast.). Posiedzenie pojednawcze prowadzi sędzia. Na wniosek lub za zgodą stron, sąd może zamiast posiedzenia pojednawczego wyznaczyć odpowiedni termin dla przeprowadzenia postępowania mediacyjnego. Posiedzenie pojednawcze rozpoczyna się wezwaniem stron do pojednania. Niestawiennictwo oskarżyciela prywatnego i jego pełnomocnika na posiedzenie pojednawcze bez usprawiedliwionej przyczyny uważa się za odstąpienie od oskarżenia. W takim wypadku postępowanie zostanie umorzone. W razie nieusprawiedliwionego niestawiennictwa oskarżonego prowadzący posiedzenie pojednawcze kieruje sprawę na rozprawę główną. Jeżeli na posiedzeniu dojdzie między stronami do pojednania – postępowanie umarza się. Równocześnie z pojednaniem strony mogą zawrzeć ugodę, której przedmiotem mogą być również roszczenia pozostające w związku z oskarżeniem (np. kwestia opublikowania przeprosin i doprecyzowanie ich treści, zapłata określonej kwoty przez oskarżonego na rzecz oskarżyciela prywatnego etc.).

Jeżeli posiedzenie pojednawcze nie przyniesie efektu, sąd kieruje sprawę na rozprawę główną, a w miarę możliwości wyznacza od razu jej termin. Strony obecne na posiedzeniu powinny zgłosić wnioski dowodowe (poinformuje o tym sąd). Pojednanie się stron, jak i zawarcie ugody może nastąpić także na późniejszym etapie postępowania, na rozprawie (art. 499 k.p.k.).

Sąd rozpoznaje sprawy o zniesławienie jednoosobowo. Postępowanie toczy się w tzw. trybie uproszczonym.

Czy rozprawa jest jawna?

Jedną z podstawowych zasad postępowania karnego jest jawność postępowania. Sprawy o zniesławienie należą jednak do tych szczególnych przypadków, kiedy rozprawy są niejawne z mocy prawa (art. 359 pkt 2 k.p.k.). Mogą odbywać się jawnie wyłącznie na wniosek pokrzywdzonego.

Jednak, nawet jeśli postępowanie jest niejawne, każda ze stron procesu może przybrać sobie tzw. „osobę zaufania” (mogą być maksymalnie dwie z każdej ze stron), która wyjątkowo będzie mogła pozostać na sali rozpraw w charakterze publiczności (art. 361 § 1 k.p.k.). Może to być osoba nam bliska, znajomy, przy którym pocujemy się „pewniej”, ale także przedstawiciel organizacji społecznej, który będzie obserwował postępowanie i np. zwracał uwagę na to, czy zostały zachowane wszelkie standardy rzetelnego procesu (w szczególności tzw. „zasada równości broni”, o którą powinien dbać sąd traktując obie strony w równorzędny sposób).

Udział organizacji społecznej w procesie o zniesławienie

Do udziału w postępowaniu sądowym (nawet jeśli toczy się niejawnie) może zostać dopuszczony przedstawiciel organizacji społecznej, jeżeli zachodzi potrzeba ochrony interesu społecznego lub ważnego interesu indywidualnego, objętego zadaniami statutowymi tej organizacji, w szczególności ochrony wolności i praw człowieka (art. 90 k.p.k.). Przedstawiciel organizacji społecznej ma szersze uprawnienia niż osoba zaufania: może nie tylko uczestniczyć w rozprawie, ale także wypowiadać się i składać oświadczenia na piśmie (osoba zaufania może tylko obserwować postępowanie, nie ma np. prawa głosu w trakcie rozprawy).

Wszystkie osoby obecne na rozprawie, m. in. strony, ich obrońcy/pełnomocnicy, a także osoby zaufania, przedstawiciele organizacji społecznej mają obowiązek zachować przebieg postępowania w tajemnicy pod rygorem poniesienia odpowiedzialności karnej (zob. art. 241 § 2 k.k.).

Czy oskarżyciel prywatny może cofnąć oskarżenie?

Oskarżyciel prywatny ma prawo swobodnie odstąpić od oskarżenia bez zgody oskarżonego do momentu rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej (przewód sądowy rozpoczyna się od odczytania aktu oskarżenia). W takiej sytuacji postępowanie się umarza. Oskarżyciel prywatny może także odstąpić od oskarżenia po rozpoczęciu przewodu sądowego, a przed prawomocnym zakończeniem postępowania, ale wówczas postępowanie może zostać umorzone jedynie za zgodą oskarżonego.

Czy obecność stron na rozprawach jest obowiązkowa?

Niestawiennictwo oskarżyciela prywatnego i jego pełnomocnika na rozprawie głównej bez usprawiedliwionych powodów uważa się za odstąpienie od oskarżenia. W takiej sytuacji, jeśli oskarżyciel prywatny (ani jego pełnomocnik) nie stawia się na którymś terminie rozprawy, postępowanie się umarza.

Obecność oskarżonego na rozprawie jest co do zasady obowiązkowa. Wskazane jest zresztą, aby brał on udział w postępowaniu, gdyż umożliwia to należyte zadbanie o własne interesy procesowe. Natomiast, jeżeli oskarżony, któremu doręczono wezwanie, nie stawia się na rozprawę główną, sąd może prowadzić postępowanie bez jego udziału, a jeżeli nie stawiał się również jego obrońca – wy-

dać wyrok zaoczny (wyrok ten, mówiąc w uproszczeniu, uwzględnia żądanie drugiej strony). Jeżeli oskarżony nie stawiał się na rozprawę, odczytuje się jego uprzednio złożone wyjaśnienia (jeżeli były składane na początku procesu). Sąd może jednak uznać za konieczny udział oskarżonego i jeżeli ten nie stawiał się bez usprawiedliwienia, zarządzić jego zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie na rozprawę. Rozprawy głównej nie można przeprowadzić w czasie nieobecności oskarżonego, jeżeli poprawnie usprawiedliwił swoje niestawienie¹⁰ i wnosił o odroczenie rozprawy.

Jak mogę skorzystać z pomocy obrońcy? Co zrobić jeśli nie stać mnie na zaangażowanie adwokata?

W postępowaniu o zniesławienie oskarżony ma prawo do korzystania z pomocy obrońcy, którym może być wyłącznie adwokat. Oskarżony, który nie ma obrońcy z wyboru, może żądać, aby wyznaczono mu obrońcę z urzędu, jeżeli w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny. Wniosek należy złożyć do sądu, który rozpoznaje sprawę. Z reguły sądy żądają, aby do wniosku załączyć dowody potwierdzające trudną sytuację materialną (zob. art. 78 k.p.k.).

Co jeśli zostanę skazany/a? Jak można się odwołać od wyroku?

Każdy wyrok wydawany w pierwszej instancji jest nieprawomocny i może zostać zaskarżony do sądu drugiej instancji. W przypadku przestępstwa z art. 212 k.k. sądem badającym sprawę w pierwszej kolejności jest sąd rejonowy. Od jego wyroków każda ze stron postępowania, niezadowolona z rozstrzygnięcia, może odwołać się do sądu okręgowego. W terminie 7 dni od daty ogłoszenia wyroku strona może złożyć wniosek o sporządzenie na piśmie uzasadnienia wyroku i jego doręczenie. Od daty doręczenia wyroku z uzasadnieniem strona ma 14 dni na wniesienie apelacji. Jeśli żadna ze stron nie zaskarży wyroku sądu pierwszej instancji, staje się on ostateczny (prawomocny).

Od wyroku sądu drugiej instancji, który w chwili ogłoszenia jest prawomocny, z reguły nie przysługuje oskarżonemu dalszy środek odwoławczy, chyba że oskarżony został skazany na bezwzględną karę pozbawienia wolności – wówczas przysługuje mu możliwość złożenia kasacji do Sądu Najwyższego. Obowiązuje tu tzw. przymus adwokacki, co oznacza że kasacja musi być sporządzona i podpisana przez adwokata. W praktyce bezwzględna kara pozbawienia wolności zdarza się jednak dosyć rzadko (zob. rozdział VIII – „Statystyki”). W przypadku zasądzenia łagodniejszych sankcji, możliwość wniesienia kasacji może istnieć także wówczas, gdy zajdą inne szczególne okoliczności wymienione w Kodeksie postępowania karnego (439 k.p.k.).

Kasację od każdego prawomocnego orzeczenia sądu kończącego postępowanie, niezależnie od rodzaju orzeczonej sankcji, mogą ponadto wnieść do Sądu Najwyższego Rzecznik Praw Obywatelskich lub Prokurator Generalny (organów tych nie wiążą żadne konkretne terminy – art. 521 § 1 k.p.k.; jednakże, niedopuszczalne jest uwzględnienie kasacji na niekorzyść oskarżonego wniesio nie po upływie 6 miesięcy od daty uprawomocnienia się orzeczenia – art. 524 § 3 k.p.k.). Strona procesu (np. osoba skazana) może przedstawić Rzecznikowi Praw Obywatelskich lub Prokuratorowi Generalnemu swoją sprawę i zwrócić się z wnioskiem o sporządzenie kasacji. Na tej podstawie instytucje te badają sprawę i podejmują decyzję co do zasadności wniesienia kasacji. Kasacja taka może

¹⁰ Np. jeśli oskarżony nie może uczestniczyć w rozprawie z powodu choroby, wymaga się przedstawienia zaświadczenia potwierdzającego niemożność stawienia się w sądzie, wystawionego przez lekarza sądowego (art. 117 §2a k.p.k.).

być wniesiona wyłącznie z powodu rażącego naruszenia prawa, które miało wpływ na treść orzeczenia. Nie można za jej pomocą podważać poczynionych przez sąd ustaleń faktycznych. Nie może być także wniesiona wyłącznie z powodu rażącej niewspółmierności kary.

WAŻNE: W prawie (k.p.k.) istnieją sztywno określone terminy na złożenie ww. środków zaskarżenia (nie dotyczy to jedynie wniosku o sporządzenie kasacji skierowanego do Rzecznika Praw Obywatelskich lub Prokuratora Generalnego). Co do zasady, po przekroczeniu tych terminów, sąd wyższej instancji nie będzie zajmował się sprawą merytorycznie.

Czy można zwrócić się o pomoc do instytucji międzynarodowych?

Jeśli wszelkie dostępne w polskim systemie prawnym środki zaskarżenia zostały wyczerpane, można skierować skargę do **Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu**¹¹. Skargę składa się według wzoru określonego w specjalnym formularzu w języku polskim. Skargę można złożyć samemu, bez konieczności angażowania profesjonalnego pełnomocnika. Należy wskazać w niej naruszenie jednego z praw zawartych w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (w przypadku zniesławienia zazwyczaj będzie to art. 10, tj. swoboda wypowiedzi). Oprócz wykorzystania krajowej drogi prawnej, podstawowym warunkiem wniesienia skargi do Trybunału jest zachowanie terminu 6 miesięcy na jej złożenie od chwili ostatecznego rozstrzygnięcia sprawy przez organ krajowy (czas ten liczy się od momentu doręczenia uzasadnienia ostatecznej decyzji). W przypadku złożenia wniosku o wniesienie kasacji przez Rzecznika Praw Obywatelskich lub Prokuratora Generalnego, gdy nie zostanie on uwzględniony, termin 6 miesięcy biegnie od doręczenia wyroku z uzasadnieniem sądu II instancji, a nie od negatywnego rozpatrzenia prośby o kasację. W takiej sytuacji, aby zabezpieczyć sobie możliwość złożenia skargi do Trybunału, warto złożyć wniosek o wniesienie kasacji oraz skargę do Trybunału równolegle (informując o podjętych przez nas działaniach wszystkie te instytucje). Po przekroczeniu 6-cio miesięcznego terminu skarga zostanie odrzucona przez Trybunał. Szczegółowe informacje na temat warunków oraz procedury złożenia skargi, a także formularz skargi dostępne są w języku polskim na stronie internetowej Trybunału¹².

¹¹ W związku ze skierowaniem 22 listopada 2012 r. przez Rzecznik Praw Obywatelskich wniosku do Trybunału Konstytucyjnego, w którym kwestionuje zgodność z Konstytucją przepisów przewidujących karę pozbawienia wolności za przestępstwo zniesławienia z art. 212 § 2, osoby skazane na ten rodzaj sankcji mogą mieć problem ze skutecznym wniesieniem skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka do czasu wydania orzeczenia TK w tej sprawie.

¹² http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/3C9783A5-C1DA-43D5-8A61-6BD5F99DCBDF/0/POL_PO_Pack.pdf

■ VI. ALTERNATYWA DLA ART. 212 K.K.?

Jak inaczej można chronić dobre imię i reputację?

Zamiast występować z prywatnym aktem oskarżenia, osoba, która czuje się urażona daną wypowiedzią czy też instytucja, której reputację naruszono może wystąpić na drogę procesu cywilnego i złożyć powództwo o ochronę dóbr osobistych na podstawie przepisów kodeksu cywilnego (art. 23 -24 k.c.). W takim postępowaniu pozew może zawierać następujące roszczenia:

1. żądanie przeprosin o odpowiedniej treści i formie, z reguły w pozwie określa się treść przeprosin oraz podaje, w których mediach, w jakiej wielkości mają się pojawić;
2. żądanie zasądzenia odszkodowania, jeśli skutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa;
3. żądanie zasądzenia zadośćuczynienia;
4. żądanie zasądzenia zwrotu kosztów procesu według norm przepisanych¹³.

Na nieprawdziwe informacje podane w prasie można ponadto zareagować wysyłając do redaktora naczelnego wniosek o publikację sprostowania. Za niedopełnienie obowiązku publikacji sprostowania redaktor może ponieść odpowiedzialność cywilną. Obecnie prawo gwarantuje szczególnie, szybki tryb dochodzenia publikacji sprostowań przed sądem, co ma zwiększyć efektywność tej instytucji (zob. art. 31a -33, art. 52 prawa prasowego).

Czym różni się proces karny od postępowania cywilnego? Jakie to rozróżnienie ma znaczenie dla sprawcy zniesławienia?

Główna różnica pomiędzy procesem cywilnym a karnym dotyczy konsekwencji niekorzystnego wyroku w postępowaniu cywilnym. Osoby, które czują się urażone, mogą w obu procesach formułować nieco inne żądania. W procesie cywilnym są to najczęściej roszczenia majątkowe czy obowiązek publikacji przeprosin, który pomoże naprawić zepsutą reputację. Natomiast w procesach karnych można się przede wszystkim domagać orzeczenia określonej kary/środka karnego (kara pozbawienia wolności, ograniczenia wolności, grzywna czy nieważka).

W praktyce oba postępowania kończą się zazwyczaj sankcjami finansowymi dla oskarżonego/pozwanego. W postępowaniu karnym są one zazwyczaj niższe i wpłacane są na rzecz Skarbu Państwa. Natomiast w postępowaniu cywilnym można się na ogół domagać wyższych kwot bezpośrednio na rzecz poszkodowanego. Wyrok skazujący w postępowaniu karnym wiąże się dodatkowo z wpisem do Krajowego Rejestru Karnego.

W obu postępowaniach oskarżony czy pozwany powinien brać udział w postępowaniu, aby dbać o swój interes w procesie. Co prawda, w procesie karnym sąd powinien więcej czynności podejmować z urzędu, ale w praktyce lepiej jest kontrolować czynności procesowe przez udział osobisty lub

¹³ Opłata od pozwu – 600 zł i jeżeli przeciwnik był reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika – 360 zł lub wielokrotność (maksymalnie sześciokrotność) w zależności od czasu trwania i złożoności sprawy, a jeżeli sąd zasądził dodatkowo odszkodowanie, to wynagrodzenie pełnomocnika jest zależne od wysokości tej kwoty.

udział obrońcy/pełnomocnika w rozprawie. Natomiast w procesie cywilnym inicjatywa dowodowa oddana jest stronom, tzn. że sąd bez wniosku (poza szczególnymi okolicznościami) nie będzie prowadził żadnego dowodu.

Należy pamiętać, że w procesie cywilnym o ochronę dóbr osobistych na powódzie ciąży obowiązek udowodnienia dwóch przesłanek odpowiedzialności pozwanego: istnienia danego dobra osobistego oraz jego naruszenia (w tym przypadku naruszenie dobrego imienia, reputacji). Natomiast, co bardzo istotne, to pozwany będzie musiał udowodnić, że naruszenie nie było bezprawne (mamy tu do czynienia z tzw. „domniemaniem bezprawności” naruszenia dóbr osobistych). Tymczasem w procesie karnym oskarżyciel prywatny nie korzysta z „domniemania bezprawności”, a dodatkowo oskarżonego chroni domniemanie niewinności, z czego m. in. wynika, że wszelkie wątpliwości dowodowe powinno się rozstrzygać na jego korzyść. Z tym zastrzeżeniem, że w praktyce w sprawach o zniesławienie ciężar dowodu w zakresie wykazania prawdziwości rzekomo zniesławiających zarzutów spoczywa na oskarżonym, a nie na oskarżycielu prywatnym (zob. więcej na ten temat w rozdziale III – „Jak się bronić, jak uniknąć odpowiedzialności karnej?”).

Inne są również konsekwencje niestawienia oskarżonego/pozwanego na rozprawach. O ile w procesie cywilnym udział pozwanego nie jest obowiązkowy, to w procesie karnym brak stawienia na rozprawach może zaszkodzić nie tylko interesom procesowym oskarżonego, ale także narazić go na inne negatywne konsekwencje, np. przymusowe doprowadzenie na rozprawę (więcej na ten temat w rozdziale V – „Postępowanie przed sądem”).

VII. STANDARDY MIĘDZYNARODOWE

Za zniesieniem odpowiedzialności karnej za zniesławienie, a przynajmniej ograniczeniem stosowania sankcji karnych za słowo opowiada się wiele organizacji międzynarodowych, m. in. Rada Europy¹⁴, OBWE i ONZ¹⁵. Odpowiedzialność karą za zniesławienie decyduje się znieść ponadto coraz więcej państw, w tym kraje należące do tzw. byłego bloku wschodniego, takie jak Gruzja, Bośnia i Hercegowina, Mołdawia, Armenia, czy Rumunia.

Wiele spraw przeciwko Polsce dotyczących skazania z art. 212 k.k. trafia przed Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu. Skarżący wskazują w nich na naruszenie swobody wypowiedzi (art. 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka). Poniżej przedstawiamy najważniejsze standardy wypracowane przez Trybunał strasburski, które mogą znaleźć zastosowanie w sprawach o zniesławienie. Niektóre z nich zostały już wspomniane we wcześniejszych rozdziałach. Standardy te powinny być respektowane przez sądy krajowe. W przeciwnym razie, może to narazić polskie władze na kolejne skargi do Trybunału i w konsekwencji na odpowiedzialność odszkodowawczą wynikającą z naruszenia postanowień Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

¹⁴ Rezolucja Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy „Ku dekriminalizacji zniesławienia” nr 1577 (2007) z 4 X 2007 r.

¹⁵ Zob. Wspólna Deklaracja Sprawozdawców ds. Wolności Słowa ONZ i OBWE na rzecz zniesienia odpowiedzialności karnej za zniesławienie, Londyn, 10 grudnia 2000.

Art. 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka

§1 Każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. Niniejszy przepis nie wyklucza prawa Państw do poddania procedurze zezwoleń przedsięwzięciom radiowych, telewizyjnym lub kinematograficznym.

§2 Korzystanie z tych wolności pociągających za sobą obowiązki i odpowiedzialność, może podlegać takim wymogom formalnym, warunkom, ograniczeniom i sankcjom, jakie są przewidziane przez ustawę i niezbędne w społeczeństwie demokratycznym w interesie bezpieczeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego ze względu na konieczność zapobieżenia zakłóceniu porządku lub przestępstwu, z uwagi na ochronę zdrowia i moralności, ochronę dobrego imienia i praw innych osób oraz ze względu na zapobieżenie ujawnieniu informacji poufnych lub na zagwarantowanie powagi i bezstronności władzy sądowej.

• Szczególna rola prasy w demokratycznym społeczeństwie

Wolność słowa stanowi punkt centralny funkcjonowania wolnej prasy w demokratycznym społeczeństwie. Sprawy dotyczące mediów należy oceniać przez pryzmat kontrolnej funkcji tzw. „publicznego kontrolera” (*public watchdog*), jaką pełnią one wobec władzy publicznej. Rolą dziennikarzy jest rozpowszechnianie informacji, w tym także krytyka spraw i zjawisk mających publiczne znaczenie. Szczególnie chroniona powinna być wypowiedź w ramach debaty politycznej, poczyniona w okresie przedwyborczym (*Handyside p. Wielkiej Brytanii, Długolecki p. Polsce, Jucha i Zak p. Polsce*).

• „Grubsza skóra” osób publicznych i szczególna ochrona wypowiedzi politycznej i dotyczącej zagadnień budzących uzasadnione zainteresowanie opinii publicznej

Osoby publiczne muszą liczyć się ze zwiększonym zainteresowaniem opinii publicznej i w związku z tym powinny wykazywać większą tolerancję na krytykę. Granice swobody wypowiedzi są dalej posunięte także w przypadku zagadnień budzących uzasadnione zainteresowanie opinii publicznej. W szczególności dotyczy to kwestii związanych z wyłanianiem oraz sprawowaniem władzy publicznej lub kontrolowaniem polityków i instytucji politycznych. Wiąże się z tym również uprawnienie obywateli do wolnego od obaw przekazywania skarg na funkcjonariuszy publicznych do ich przełożonych, instytucji kontrolnych czy sądów (*Lingens p. Austrii, Castells p. Hiszpanii, Sanocki p. Polsce, Lewandowska – Malec p. Polsce*).

• Wolność słowa to także wypowiedzi nieumiarkowane, kontrowersyjne i szokujące

„Swoboda wypowiedzi nie ogranicza się do informacji i poglądów, które są odbierane przychylnie albo postrzegane jako nieszkodliwe lub obojętne, lecz odnosi się w równym stopniu do takich, które są głęboko krytyczne, obrażają, oburzają lub wprowadzają niepokój. Takie są wymagania pluralizmu i tolerancji, bez których demokracja nie istnieje” (*Handyside p. Wielkiej Brytanii*). „Funkcja publicznego kontrolera uprawnia niekiedy dziennikarzy działających w obronie interesu publicznego do posługiwania się pewną przesadą, a nawet prowokacją” (*Mamere p. Francji, Dąbrowski p. Polsce*).

• Obowiązek odróżniania twierdzeń o faktach od opinii

Oceniając daną wypowiedź sądy krajowe powinny rozróżniać twierdzenia o faktach od opinii. Jedynie twierdzenia faktyczne mogą być weryfikowane według kryterium prawdy i fałszu. Tymczasem wymóg wykazania prawdziwości sądu wartościującego jest niemożliwy do spełnienia. Sąd nie

może zatem żądać od tego, kto wyraził swoją opinię opartą na dostatecznych podstawach faktycznych, aby udowodnił jej prawdziwość i uzależniać od tego jego uniewinnienie bądź skazanie (*Lingens p. Austrii, Dalban p. Rumunii, Smolorz p. Polsce, Kurlowicz p. Polsce*).

- **Ochrona satyrycznej, artystycznej formy wypowiedzi**

Satyra i inne formy artystyczne często stanowią „społeczny komentarz dążący do prowokowania i poruszenia” i są istotnym elementem debaty publicznej. Dopuszcza się możliwość posłużenia się w ramach utworu artystycznego, satyry większym stopniem przerysowania i prowokacji pod warunkiem, że taka wypowiedź nie wiąże się z wprowadzeniem w błąd co do faktów, a jej głównym celem nie jest skompromitowanie czy naruszenie czyjegoś dobrego imienia (*Leroy p. Francji, Kuliś i Różycki p. Polsce*).

- **Wolność słowa nie jest absolutna**

Korzystanie ze swobody wypowiedzi może stać w sprzeczności z innymi wartościami chronionymi na mocy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (np. ochroną dobrego imienia, czci, porządku publicznego, wolnością wyznania). Granice swobody wypowiedzi określa art. 10 ust. 2 EKPC. Ingerencja władzy publicznej w sferę wolności słowa dopuszczalna jest wyłącznie w przypadkach: 1) „przewidzianych przez ustawę” (tj. gdy istnieje odpowiednia podstawa prawna), 2) służących realizacji jednego z „uprawnionych celów” wskazanych w art. 10 ust. 2 EKPC oraz 3) „koniecznych w demokratycznym społeczeństwie”.

- **Zasada proporcjonalności sankcji za nadużycie wolności słowa. „Efekt mrozący”**

Wolność słowa nie jest absolutna, ale jej nadmierne, nieadekwatne do sytuacji ograniczenia, w szczególności związane z możliwością nałożenia sankcji karnych, wywołują często tzw. „efekt mrozący” (*chilling effect*). Sprawia on, że osoby, które mają coś istotnego do przekazania mogą się „samocenzurować” i unikać krytyki w obawie przed poniesieniem dotkliwych konsekwencji. W przypadku dziennikarzy, „efekt mrozący” może utrudniać im wykonywanie funkcji „publicznego kontrolera” i tym samym wpływać na ograniczenie prawa obywateli do pozyskania informacji (*Lingens p. Austrii, Długolecki p. Polsce*).

W orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka podkreśla się, że stosowanie najsurowszych sankcji karnych (kary pozbawienia wolności) powinno dotyczyć jedynie skrajnych przypadków nadużycia wolności słowa, np. mowy nienawiści czy wypowiedzi podżegających do przemocy (*Cumpana i Mazare p. Rumunii*), gdy państwo działa jako gwarant porządku publicznego (*Castells p. Hiszpanii*). W innym przypadku, wystarczającą ochronę zapewniają środki cywilnoprawne.

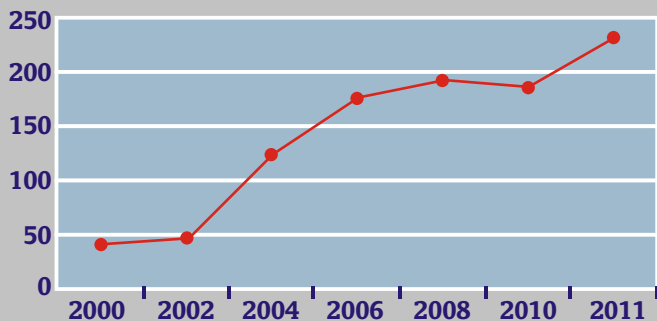
VIII. STATYSTYKI

Liczba osób skazanych z art. 212 k. k. gwałtownie wzrosła w ciągu ostatnich 10 lat¹⁶.

**Prawomocne wyroki skazujące za zniesławienie w latach 2000–2010
(co dwa lata) i w 2011 r.:**

Rodzaj przestępstwa	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2011
art. 212 kk (łącznie)	43	48	124	176	193	187	232
art. 212 § 1	38	37	105	132	154	143	180
art. 212 § 2	5	11	19	44	39	44	52

Wzrost liczby skazań z art. 212 k.k. w latach 2000–2011

Kary orzekane z art. 212 k.k. w 2010 r. w liczbach:

Rodzaj kary	Liczba skazanych – ogółem	Liczba skazanych – z warunkowym zawieszeniem wykonania kary
Grzywna	146	30
Ograniczenie wolności	26	4
Pozbawienie wolności	15	11

¹⁶ Statystyki opracowane w oparciu o dokumentację udostępnioną przez Ministerstwo Sprawiedliwości – „Prawomocnie skazani dorośli z art. 212 § 1 i § 2 wg rodzajów przestępstw i wymiaru kary – czyn główny”.

■ IX. PRZYDATNE ORZECZENIA SĄDÓW I PUBLIKACJE

Wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przeciwko Polsce w sprawach dotyczących zniesławienia

Wyrok z 23 października 2012 r. w sprawie *Jucha i Żak przeciwko Polsce*, skarga nr 19127/06 (naruszenie art. 10 EKPC)
Wyrok z 18 września 2012 r. w sprawie *Lewandowska-Malec przeciwko Polsce*, skarga nr 39660/07 (naruszenie art. 10 EKPC)
Wyrok z 24 lipca 2012 r. w sprawie *Łopuch przeciwko Polsce*, skarga nr 43587/09 (brak naruszenia art. 10 EKPC)
Wyrok z 24 lipca 2012 r. w sprawie *Ziemiński przeciwko Polsce*, skarga nr 46712/06 (brak naruszenia art. 10 EKPC)
Wyrok z 26 czerwca 2012 r. w sprawie *Ciesielczyk przeciwko Polsce*, skarga nr 12484/05 (brak naruszenia art. 10 EKPC)
Wyrok z 21 lutego 2012 r. w sprawie *Gqsior przeciwko Polsce*, skarga nr 34472/07 (brak naruszenia art. 10 EKPC)
Wyrok z 22 czerwca 2010 r. w sprawie *Kuryłowicz przeciwko Polsce*, skarga nr 41029/06 (naruszenie art. 10 EKPC)
Wyrok z 24 lutego 2009 r. w sprawie *Długolecki przeciwko Polsce*, skarga nr 23806/03 (naruszenie art. 10 EKPC)
Wyrok z 19 grudnia 2006 r. w sprawie *Dąbrowski przeciwko Polsce*, skarga nr 18235/02 (naruszenie art. 10 EKPC)
Wyrok z 6 kwietnia 2006 r. w sprawie *Malisiewicz-Gqsior przeciwko Polsce*, skarga nr 43797/98 (naruszenie art. 10 EKPC)
Wyrok z 29 marca 2005 r. w sprawie *Sokołowski przeciwko Polsce*, skarga nr 75955/01 (naruszenie art. 10 EKPC)

Wyroki Trybunału Konstytucyjnego

Wyrok z 12 maja 2008 r., sygn. SK 43/05
Wyrok z 30 października 2006 r., sygn. P 10/06

Tezy z orzecnictwa polskich sądów

- Zniesławieniem nie są ogólnikowe i niepoddające się weryfikacji co do zakresu prawdziwości, felietonistyczne i opinio-twórcze wypowiedzi nastawione negatywnie do burmistrza mieszkańca gminy, lecz winny to być zarzuty konkretne i poddające się weryfikacji w zakresie faktów. Niewybrednych wypowiedzi na blogu, plasujących się poniżej minimalnych wymogów kultury i dobrych obyczajów, nie można jednak zaliczyć do kategorii przestępstwa z art. 212 § 2 k.k. z uwagi tak na brak niezbędnego elementu ich konkretności, jak i na wyrażany wielokrotnie w orzecnictwie europejskim pogląd, iż inne są kryteria dozwolonej krytyki i wolności słowa wobec osób pełniących funkcje publiczne – *wyrok Sądu Najwyższego z 16 października 2012 r., sygn. akt. V KK 391/11*.
- Skazanie dziennikarza prawomocnym wyrokiem z art. 212 k.k. nie przesądza w sprawie o naruszenie dóbr osobistych bezprawności działania wydawcy i redaktora naczelnego tego dziennika – *wyrok Sądu Najwyższego z 29 marca 2012 r., sygn. akt. I CSK 370/11, OSNC 2012/11/133*.
- O odpowiedzialności z art. 212 k.k. można mówić wtedy, gdy sprawca zakomunikował przynajmniej jednej osobie wiadomość o postępowaniu innej osoby mogącej poniżyć ją w opinii publicznej – *postanowienie Sądu Najwyższego z 14 października 2010 r., sygn. akt. II KK 105/10*.
- Chwilą popełnienia przestępstwa z art. 212 k.k. jest chwila dokonania wpisu w internecie, a nie jego usunięcia – *postanowienie Sądu Najwyższego z 29 czerwca 2010 r., sygn. akt. I KPZ 7/10*.
- W zakresie spraw publicznych, cytujący cudzą wypowiedź zwolniony jest z odpowiedzialności karnej za zniesławienie. Wypowiedź nie może być anonimowa. Nie wyłącza to jednak ewentualnej odpowiedzialności osoby cytowanej – *postanowienie Sądu Najwyższego z 30 września 2009 r., sygn. akt. II KK 110/09*.
- Granicami legalności krytyki w rozumieniu art. 41 ustawy o prawie prasowym jest rzetelne i zgodne z zasadami współzycia społecznego przedstawienie krytycznej oceny. Dziennikarz, który ma prawo negatywnej oceny każdej działalności, nie jest zwolniony od obowiązku zachowania odpowiedniej formy krytyki – *postanowienie Sądu Najwyższego z 1 lipca 2009 r., sygn. akt. III KK 52/0*.
- Nie stanowi zniesławienia zarzut podniesiony w toku procesu sądowego, pod warunkiem, że działanie sprawcy zmierza do obrony własnego interesu w sprawie, a zarzut postawiony jest we właściwej formie i nie zmierza wyłącznie do poniżenia danej osoby – *wyrok Sądu Najwyższego z 12 lipca 2007 r., sygn. akt. IV KK 75/07*.

- Gwarantowana w art. 14 Konstytucji RP wolność prasy i innych środków społecznego przekazu obejmuje także środki masowego komunikowania, o jakich mowa w art. 216 § 2 i 212 § 2 k.k. Internet jest środkiem masowego komunikowania, za pomocą którego sprawca może dopuścić się zarówno zniesławienia, jak i znieważenia – *postanowienie Sądu Najwyższego z 7 maja 2008 r., sygn. akt. III KK 234/07.*
- Wydanie nawet nieobiektywnej opinii nie zawsze jest równoznaczne z pomówieniem, choć daje możliwość dochodzenia swoich racji zwłaszcza na drodze procesu cywilnego, warto przypomnieć, że prawo karne jako mające charakter subsydiarny nie zawsze jest właściwą i skuteczną płaszczyzną ich dochodzenia – *postanowienie Sądu Najwyższego z 7 stycznia 2008 r., sygn. akt. V KK 155/07.*
- Należy ściśle odróżnić wypowiedzi o faktach - które podlegają udowodnieniu - od opinii, a więc sądów ocennych, które nie nadają się do udowodnienia – *postanowienie Sądu Najwyższego z 26 czerwca 2003 r., sygn. akt. IV KK 84/03.*
- Nie stanowią zniesławienia oświadczenia i wypowiedzi będące realizacją uprawnień opartych na prawie. Dotyczy to w szczególności krytycznych ocen wyrażonych w opiniach służbowych, skargach, pismach procesowych, krytyce naukowej, artystycznej itp. – *wyrok Sądu Najwyższego z 23 maja 2002 r., sygn. akt. VKKN 435/00.*

Inne wyroki polskich sądów powoływane w „Przewodniku”

Uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego z 18 lutego 2005 r., sygn. akt III CZP 53/04

Wyrok Sądu Rejonowego w Lublinie z 9 listopada 2011 r., sygn. akt IV K 146/11

Wyrok Sądu Rejonowego w Zabrzu z 24 sierpnia 2011 r., sygn. akt II K 1253/10

Wyrok Sądu Rejonowego w Płońsku z 17 lutego 2011 r., sygn. akt II K 358/10

Publikacje

Balon A., *Granice między wolnością słowa i prawem do informacji a prawem jednostki do ochrony czci – wybrane zagadnienia* [w:] Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych, nr 2/2005.

Bodnar A., *Zniesienie odpowiedzialności karnej za zniesławienie i zniewagę* [w:] (red.) M. Wyrzykowski, *Prawa stają się prawem. Status jednostki a tendencje rozwojowe prawa*, Warszawa 2006 r.

Fołta T., *Zniesławienie i znieważenie w internecie* [w:] Prokuratura i Prawo nr 11/2006.

Gaberle A., *Kwalifikowana postać przestępstwa zniesławienia a Prawo prasowe* [w:] Państwo i Prawo nr 11/2007 r.

Gil D., *Postępowanie w sprawach z oskarżenia prywatnego w polskim procesie karnym*, LEX 2011.

Kamiński I. C., *Wykreślić art. 212 kk.!* [w:] Na Wokandzie, nr 2/2012.

Kulesza W., *Zniesławienie i zniewaga: ochrona czci i godności osobistej człowieka w polskim prawie karnym – zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1984 r.

Lewandowska-Malec I., *212 k.k. czyli prawo do prześladowania*, Na wokandzie, nr 13/2012.

Marek A., *Komentarz do art.212 Kodeksu karnego* [w:] Kodeks karny. Komentarz, LEX, wyd. V, 2010.

Mozgawa M., *Komentarz do art. 212 Kodeksu karnego* [w:] M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, LEX, Wyd. V, 2013.

Plechowska-Łukowska J., *Przestępstwo z art. 212 § 2 KK jako jedno z przestępstw popełnianych za pośrednictwem Internetu*, IUSTITIA 4(6)/2011.

Sześciło D., *Paragraf 212. Odpowiedzialność karna za zniesławienie*, wyd. Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2009 r., publikacja dostępna w formacie PDF na stronie internetowej www.obserwatorium.org.

Raglewski J., *Komentarz do art.212 Kodeksu karnego* [w:] Zoll A. (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 117-277 k.k.*, Zakamycze 2006

Zoll A., *212 k.k.: wykreślić czy zmienić?* [w:] Na Wokandzie nr 4/2012

Stanowiska, wystąpienia

Wystąpienie specjalnej przedstawicielki OBWE ds. wolności mediów Dunji Mijatović do Ministra Sprawiedliwości ws. art. 212 k.k.¹⁷.

Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości ws. art. 212 k.k. z 8 marca 2012 r.¹⁸.

Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich do Trybunału Konstytucyjnego z 22 listopada 2012 r. z wnioskiem w sprawie przepisów przewidujących karę pozbawienia wolności za przestępstwo zniesławienia, jako niezgodnych z Konstytucją i Konwencją o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności¹⁹.

Stanowisko Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Izby Wydawców Prasy i Stowarzyszenia Gazet Lokalnych z 9 lutego 2012 r. ws. wykreślenia art. 212 k.k.²⁰.

Drugie stanowisko Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Izby Wydawców Prasy i Stowarzyszenia Gazet Lokalnych z 24 maja 2012 r. ws. wykreślenia art. 212 k.k.²¹.

Stanowisko Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Izby Wydawców Prasy i Stowarzyszenia Gazet Lokalnych z 27 grudnia 2012 r. ws. projektów Ministerstwa Sprawiedliwości dotyczących nowelizacji art. 212 i art. 213 k.k.²².

Apel Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Stowarzyszenia Gazet Lokalnych, Izby Wydawców Prasy i Stowarzyszenia Wolnego Słowa z 3 lipca 2012 r. o wystąpienie przez Prezydenta RP na mocy art. 118 ust. 1 Konstytucji z inicjatywą ustawodawczą mającą na celu zniesienie odpowiedzialności karnej za zniesławienie²³.

Więcej informacji
na temat przestępstwa zniesławienia
oraz procesów sądowych dotyczących art. 212 k.k. można znaleźć
na stronie internetowej Obserwatorium Wolności Mediów w Polsce HFPC
pod adresem:

www.obserwatorium.org

¹⁷ http://wyborcza.pl/1,75478,12012490,OBWE_Przez_karalnosc_znieslawienia_Polska_jest_mniej.html#ixzz1ytlJhfOV

¹⁸ <http://www.sprawy-generalne.brpo.gov.pl/pdf/2010/06/649645/1629495.pdf>

¹⁹ <http://www.sprawy-generalne.brpo.gov.pl/pdf/2010/06/649645/1684457.pdf>

²⁰ http://www.wykresl212kk.pl/files/2012/02/120209_List_JGowin.pdf

²¹ http://www.wykresl212kk.pl/files/2012/05/120524_pismo_do_Min_Gowina_ws212kk.pdf

²² http://www.obserwatorium.org/images/znieslawienie_27%20grudnia%202012.pdf

²³ http://www.wykresl212kk.pl/files/2012/07/120703_IWP_HFPC_SWS_SGL.pdf

KAMPANIA SPOŁECZNA

We wrześniu 2011 r. Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Izba Wydawców Prasy oraz Stowarzyszenie Gazet Lokalnych rozpoczęły kampanię społeczną na rzecz zniesienia odpowiedzialności karnej za zniesławienie. Bezpośrednim powodem zainicjowania kampanii była rosnąca liczba wyroków skazujących z art. 212 k.k. na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat oraz zwiększająca się liczba skarg kierowanych do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Akcja „Wykreśl 212 kk” stała się jednym z istotnych tematów kampanii wyborczej w wyborach parlamentarnych w 2011 r. Za zniesieniem art. 212 k.k. opowiedziało się ponad 140 kandydatów do Parlamentu ze wszystkich opcji politycznych, a ponad 3500 osób wsparło akcję w internecie. Swoje poparcie wyrazili także m. in. Prezes Naczelnej Rady Adwokackiej, szereg organizacji pozarządowych i stowarzyszeń dziennikarskich oraz media ogólnopolskie i lokalne, publikując nieodpłatnie ogłoszenia i spoty promujące kampanię.

Organizatorzy kampanii zwracali się m. in. do Prezydenta RP oraz Ministra Sprawiedliwości z prośbą o podjęcie inicjatywy ustawodawczej mającej na celu usunięcie art. 212 k.k. Brali udział w konsultacjach nad wprowadzeniem zmian legislacyjnych. Odbyły się też liczne debaty i konferencje akademickie.

Dzięki akcji, artykułem 212 k.k. zainteresowały się organizacje międzynarodowe. Specjalna przedstawicielka OBWE ds. wolności mediów Dunja Mijatović skierowała list w tej sprawie do Ministra Sprawiedliwości. Natomiast ze strony decydentów politycznych w kraju pojawiły się zapowiedzi wykreślenia bądź „złagodzenia” art. 212 k.k. (dotychczas nie zostały jednak zrealizowane).

Więcej o kampanii: www.wykresl212kk.pl oraz www.obserwatorium.org

WYKREŚL 212 KK

Obserwatorium Wolności Mediów w Polsce jest jednym z programów prawnych Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. Istnieje od 2008 r. Program działa na rzecz podnoszenia standardów swobody wypowiedzi w tradycyjnych mediach oraz w internecie. Prawnicy programu udzielają pomocy prawnej dziennikarzom oraz prowadzą tzw. litygację strategiczną w indywidualnych sprawach o precedensowym znaczeniu dla wolności słowa w Polsce. Przygotowują m. in. opinie prawne dla sądów, skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i obserwują procesy sądowe. Prawnicy „Obserwatorium” działają także na rzecz zmiany regulacji prawnych (m. in. prawa prasowego, kodeksu karnego). Prowadzą również działalność edukacyjną, organizując konferencje, wykłady otwarte oraz wydając publikacje poświęcone problematyce wolności słowa.

W latach 2012–2014 „Obserwatorium” realizuje projekt „Monitoring zagrożeń dla wolnych mediów w Polsce i wzmocnienie funkcji kontrolnej mediów lokalnych” w partnerstwie z Zakładem Praw Człowieka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego oraz Zakładem Praw Człowieka Wydziału Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. W ramach tego projektu została utworzona m. in. platforma blogerska „Lokalny monitoring wolności mediów” (www.wolnoscmediow.org), na której 16 wolontariuszy monitoruje incydenty zagrażające swobodzie wypowiedzi w swoich województwach. Projekt jest współfinansowany przez Szwajcarię w ramach szwajcarskiego programu współpracy z nowymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej.

HELSIŃSKA FUNDACJA PRAW CZŁOWIEKA

Helsińska Fundacja Praw Człowieka została utworzona w 1989 r. przez członków Komitetu Helsińskiego w Polsce i obecnie jest jedną z największych organizacji pozarządowych w Polsce. Jej działalność obejmuje prowadzenie monitoringu i badań w zakresie przestrzegania praw człowieka, udzielenie pomocy prawnej Polakom i cudzoziemcom, prowadzenie litygacji strategicznych oraz innych działań w interesie publicznym. Fundacja współpracuje z międzynarodowymi instytucjami zajmującymi się prawami człowieka, od 2007 r. ma status konsultacyjny przy Radzie Społeczno-Gospodarczej ONZ (ECOSOC). Więcej informacji: www.hfhr.pl

O autorce:

Dorota Głowacka – prawniczka Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, koordynatorka programu „Obserwatorium Wolności Mediów w Polsce”, absolwentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego oraz Szkoły Prawa Francuskiego Uniwersytetu Francois-Rebelais w Tours. Doktorantka w Katedrze Prawa Międzynarodowego i Stosunków Międzynarodowych WPiA UŁ.

Czym jest zniesławienie? Jak jest ścigane? Jaka może spotkać za nie kara? Jak przebiega postępowanie? Czym różni się od procesu cywilnego? Jakie są obowiązki i prawa oskarżonego? I wreszcie: jak się bronić przed odpowiedzialnością karną?

Po rozpoczęciu kampanii społecznej „Wykreśl 212 k.k.” prowadzonej przez Helsińską Fundację Praw Człowieka, Izbę Wydawców Prasy oraz Stowarzyszenie Gazet Lokalnych na rzecz zniesienia odpowiedzialności karnej za zniesławienie, otrzymaliśmy bardzo wiele listów z prośbą o pomoc prawną od osób oskarżonych o popełnienie tego przestępstwa. Nie jesteśmy w stanie włączyć się w każdą zgłaszaną do nas sprawę. Postanowiliśmy jednak, aby na podstawie najczęściej kierowanych do nas pytań, stworzyć broszurę zawierającą najważniejsze informacje o postępowaniu z art. 212 k.k.

PROJEKT REALIZOWANY PRZY WSPARCIU SZWAJCARII W RAMACH SZWAJCARSKIEGO PROGRAMU WSPÓŁPRACY Z NOWYMI KRAJAMI CZŁONKOWSKIMI UNII EUROPEJSKIEJ